

Τουρκία: η γυναικεία χειραφέτηση

ΤΑΞΙΔΙΑ

ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ (5)

Της Αγγελικής ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Με την ευκαιρία της επίσκεψης του Ελ. Βενιζέλου στην Τουρκία, ο γνωστός πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας και δημοσιογράφος Σπ. Μελάς (1882-1966) στέκεται εντυπωσιασμένος από τις κοσμογονικές αλλαγές της τουρκικής κοινωνίας, ειδικότερα τις θεσμικές ανατροπές της θέσης της γυναίκας μετά την έξοδό της από το χαρέμι. Το κείμενο του Μελά είναι ενδιαφέρον καταρχήν από την άποψη των έμφυλων διακρίσεων και σχέσεων ως βιολογικοποιημένων κοινωνικών και πολιτικών/εθνικών ζητημάτων. Από την άποψη λοιπόν «της βιολογικοποίησης του κοινωνικού», ο Μελάς ούτε θέλει ούτε μπορεί να αντιληφτεί τις αντιφάσεις που δημιουργούνται στην τουρκική κοινωνία με το «ξεσκέλευμα» της τουρκάλας, καθώς και ο ίδιος μεγάλωσε μέσα σε κοινωνία όπου η διάρρηξη της σχέσης ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό δεν επέφερε ανάλογη ανατροπή της ανδρικής κυριαρχίας. Έτσι, ο έλληνας «δοξαστής» του Κεμάλ δεν συλλαμβάνει το ευρύτερο και βαθύ κοινωνικό νόημα των πολλαπλών ανατροπών στην Τουρκία και γι' αυτό η κριτική του είναι επιφανειακή και στρογγυλεμένη, σ' ό,τι αφορά την κοινωνική διαστρωμάτωση και κυρίως τις έμφυλες σχέσεις. Εστιάζοντας ειδικότερα, σε ελκυστικές και μορφωμένες γυναίκες, παρουσιάζει μια ωραιοποιημένη εικόνα και παραβλέπει τις νέες μορφές κοινωνικής και ανδρικής καταδυνάστευσης της γυναίκας: Η έξοδος από το χαρέμι σημαίνει έξοδο από το χώρο τον οποίο οριοθετούσαν τα καφασωτά κι η σεξουαλική επανάσταση σημαίνει το τέρμα της πολυγαμίας στην κεμαλική Τουρκία. Οι νέες σχέσεις όμως ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες και στα δύο φύλα εμπλέκονται σε νέα κυριαρχικά πολιτικο-ιδεολογικά μοντέλα, που δικαιωνίζουν την ανδρική κυριαρχία -η προσφώνηση «εφέντημ» δεν παύει να ακούγεται, σημειώνει ανακουφισμένος(;) ο Μελάς. Έτσι, η απελευθερωμένη από τα παραδοσιακά δεσμά τουρκάλα θα ανακαλύψει μια νέα «σιλαβιά» στη δουλειά όπως η Τουρκάλα-τροτέζα στο πεζοδρόμιο. Η φιλελεύθερη/ανδροκρατική εικόνα της «νέας Τουρκίας», που φιλοτεχνεί ο έλληνας αστός, μεταστρέφει τις ιστορικά και κοινωνικά προσδιορισμένες έμφυλες σχέσεις σε κάτι φυσικό και αυτονόητο.

* Περιγράφοντας ως ριζική την αντίθεση ανάμεσα στην κίνηση της «αινιγματικής και πένθιμης» οθωμανής και σ' εκείνη της νέας «χαρούμενης, περήφανης, ελεύθερης» τουρκάλας, παραγνώριζει τους *σωματοποιημένους* καταναγκασμούς και τις εσωτερικευμένες έξεις υποταγής που και οι δύο κοινωνίες, η οθωμανική αυτοκρατορία και η κεμαλική δημοκρατία, επιβάλλουν στη γυναίκα. Η τουρκάλα «τυλιγμένη σ' ένα ντόμινο νεκροπομπής,

σαβανωμένη με φερετζέδες και γιασμάκια, ίσκιος, φάντασμα πούσερνε πίσω της τη λιγοθυμισμένη φαντασία των κυνηγών ανύπαρκτων «μυστηρίων» πόσο, πραγματικά, διαφέρει από τη γυναίκα χάρμα των (ανδρικών) οφθαλμών, την «καλοσφιγμένη στο ευρωπαϊκό της φουστανάκι», δακτυλογράφο, ή τη στιγματισμένη τροτέζα; Είναι βέβαιο ότι οι δύο τύποι γυναικών έχουν ένα κοινό: Και οι δυο διατηρούν την υποτακτική τους στάση στον κυρίαρχο, οθωμανό ή τούρκο άνδρα. Όσο για τους τελευταίους, όπως και για τον έλληνα αστό, έχουν επίσης κάτι κοινό: παραμένουν «ευάλωτοι» στη «γλύκα της (γυναικείας) υποταγής»!

Η σημερινή επαναδιαπραγμάτευση της κυριαρχίας των τουρκικών πολιτικο-στρατιωτικών δυνάμεων, ενόψει της δημιουργίας μιας νέας ισορροπίας ανάμεσα στη θρησκεία και την πολιτική, δεν είναι τυχαίο ότι εστιάζεται και στο γυναικείο σώμα, στη *σωματοποιημένη* δηλαδή για μια ακόμα φορά ανδρική κυριαρχία. Παρόλο, δηλαδή, που η μαντίλα, σύμβολο φορτισμένο για αιώνες από συγκεκριμένα βιώματα, έξεις και σχήματα σκέψης, αποκτά σήμερα ένα πιο σύνθετο περιεχόμενο, δεν παύει να λειτουργεί για συγκεκριμένες δυνάμεις στην Τουρκία ως επιβεβαίωση της πολιτικής και ανδρικής κυριαρχίας.

Η Αγγελική Κωνσταντακοπούλου διδάσκει Βαλκανική Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σύντριμμα κλουβιών

Τι χαρακτηρίζει την κεμαλική Τουρκία; Τι χτυπά ευθύς στο μάτι; Ποια είναι η καινούργια εικόνα της πόλης; Όλοι με ρωτούν γιατί ξέρουν, ότι την έχω ιδή στις διάφορες μορφές της. Τη χαμιτική, τη νεοτουρκική, την προ των βαλκανικών πολέμων, τη μετά...

- Τι σας επιβάλλεται αμέσως στην κεμαλική Πόλη;

- Ό,τι κελαϊδεί: Μάλιστα κελαϊδεί χαρμόσυνα, τρελλά, δροσερά, με χιλιάδες δροσερά, με χιλιάδες γυναικεία, χαριτωμένα ράμφη καλοπεριποιημένα, με χιλιάκια φλογάτα, βαμμένα με ρεζέν παριζιάνικα, με τις λάμπεις καλοπεριποιημένων μαλλιών - δουλεύει οντυλασιόν [=κυματισμός] περμανάντ- με τ' άπειρα ερατεινά χαμόγελα και τις στιλβδόνες φιλδισένιων δοντιών... Η Τουρκάλα, που άλλοτε γλυστρούσε αινιγματική και πένθημη, τυλιγμένη σ' ένα ντόμινο νεκροπομπής, σαβανωμένη με φερετζέδες και γιασιμάκια, ίσκιος, φάντασμα πούσερνε πίσω της τη λιγοθυμισμένη φαντασία των κνηγιών ανύπαρκτων «μυστηριών» και κινούσε τον οίκτον των πολιτισμένων ανθρώπων -χαρούμενη σήμερα, περήφανη, ελεύθερη, καλοσφιγμένη στο ευρωπαϊκό της φουστανάκι, περνάει πλάι σας, μόνη ασυνόδευτη, όλη νάζι και αέρα, με το μοντέρνο καπελλάκι στραβά, τραμπαλίζοντας με χάρη το τσαντάκι της, βάζοντας φωτιά στο καλντιρίμι με το ψηλό τακουνάκι της, φωτιά στην καρδιά σας κι' απορία γι' αυτή τη ραγδαία μεταμόρφωσι, που σας κάνει να ψυθιρίζετε, κάθε στιγμή, σε κάθε της εμφάνισι, το παληό τραγουδάκι

«Δεν μπορώ να καταλάβω

Τούρκα είσαι για Ρωμηά...

Για Εγγλέζα, για Φραντσέζα,

Κι' έχεις τόσην ομορφιά;»

Θα τις ιδήτε σβέλτες, κομψές, αλέγρες, να πλημμυρίζουν τα χωλ του «Πέρα-Παλάς», τα τραπεζάκια του Τοκατλιάν, να χορεύουν φοξ και ταγκό στα τσάγια των κοιμητών κέντρων, να διαβάζουν την εφημερίδα τους στα παγκάκια του παλαιού βυζαντινού ιπποδρόμου και όλων των πάρκων, να γίνονται ραντεβουδάκι κάτω από τα πυκνά φυλλώματα που περιβάλλουν το φάρο της Πόλης, να κλείνονται με τον καλό τους στα μικρά περίπτερα της Τσάμιλιτζας, που είναι όλο γριλιες, για να σφαλούν μια-μια, εν όσο το πάθος... εξελίσσεται, να γλεντούν σε φαιδρά πικ-νικ κάτω από τους αιωνοβίους πλατάνους της πηγής του Τσιρ-Τσιρ στο Βόσπορο, να ονειροπολούν στις ταρατσες των ρεστωράν, που κάθε μία προσφέρει κι' από ένα ποίημά γραφικής γοητείας, να κάνουν τα πλήκτρα των γραφομηχανών να χοροπηδούν στα ταχυδρομεία, τα τηλεγραφεΐα, τις τράπεζες, τα δημόσια καταστήματα, να κάθονται στα ταμεία των εμπορικών, να παζαρεύουν στο τσαρσί, να γεμίζουν χρώμα και χαμόγελο τους μεγάλους δρόμους του Πέ-

ραν και τα δρομάκια της Σταμπούλ, να κολλούν τη μυτίτσα τους στις βιτρίνες των αδαμαντοπωλείων, να κάνουν σπορ, να εκτοπίζουν τις Αρμένισσες από τη δραματική σκηνή κι' από το μπαλέττο... Αλλά ο μεγάλος νεωτερισμός -ο απίστευτος- είναι το άθος του κακού της νεοαποκτηθείσης ελευθερίας -σε πολύ περιορισμένο αριθμό, εννοείται- η Τουρκάλα-τροτέζα, που ψωνίζει το φιλαράκι, με το διακριτικό τρόπο της νεοφώτιστης, στο ζαχαροπλαστείο, παίρνοντας το παγωτό ή το καζάν-τεπί της ή στη γωνιά του δρόμου, κάτω από το γλόμπο του ηλεκτρικού. Α, την καημένη την άμαθη, που βάζει σ' αυτά τα ερωτηματικά, εξιχνιαστικά «εφέντημ» όλη τη γλύκα της υποταγής μιας χθεσινής σκλάβας!... Τίποτα δεν δίνει το αίσθημα της εκπληκτικής, βαθείας και ραγδαίας, μεταβολής πούχει συντελεσθή στην Τουρκία, όσο αυτό το μέγα πανηγύρι της γυναικείας ελευθερίας, που μαγεύει την όρασί σας με τα χαρμόσυνα χρώματά του, την ακοή σας με το γλυκύτατο βόμβο του και την ψυχή σας με το βαθύ αίσθημα της ικανοποιημένης δικαιοσύνης. Αυτό το πανηγύρι αλλάζει τα πάντα γύρω σας: Την εικόνα, το δρόμο, το τοπίο, το νόημα της ζωής και χαράζει μια βαθύτατη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα της Τουρκίας πούχω γνωρίσει και της σημερινής. Κάθε στιγμή δοξολογώ μέσα μου, μαζί μ' αυτό το χαριτωμένο πλήθος που κελαϊδεί γύρω μου, το μεγάλο αναμορφωτή της. Με μια ηρωική σπαθιά σύντριψε τα' απαίσινα κλουβιά, όπου τα πλάσματα του καλού θεού ζούσανε σκλαβωμένα στο ρόλο του τυφλού οργάνου ηδονής, μαραζωμένα από τα πολυάριθμα και πολύ γνωστά βίτσια της αργίας του χαρεμιού -για να τα' αποδώση στον ελεύθερον αέρα, στον ήλιο, στη χαρά της ζωής και στην αληθινή αποστολή της: Την ψυχική αναδημιουργία ενός έθνους. Υπέροχη, βαθύτατα ζυγιασμένη πράξις! Ποια αναμόρφωσις θα ήτανε δυνατή με μητέρες σωματικώς και ψυχικώς σκλάβες; Ο ηδονισμός, στην άκρη του οποίου υπάρχει πάντα η αποκτηνήωσις και ο εκφυλισμός, ήτανε μια από τις αιτίες του ξεπεσμού της αυτοκρατορίας. Η ελευθερία της γυναικός, το ανέβασμά της στο επίπεδο του ανδρός, η ηθική εξύψωσις του γάμου, είναι από τα θεμέλια της αναγεννωμένης Τουρκίας. Τ' οξύτατο βλέμμα του Κεμάλ είδε αυτή τη βασική αλήθεια: Οι μητέρες φτιάνουν τα έθνη. Είμαστε σ' όλη μας τη ζωή ό,τι υπήρξαμεν ως βρέφη, ως νήπια, ως παιδιά, πλάι στη μητέρα μας. Η νέα μητέρα φτιάνει τώρα τη νέα Τουρκία. Ο Κεμάλ ξεσκλάβωσε πρώτα τον τόπο του από την ξένη επιδρομή. Κι' ύστερα ξεσκλάβωσε το μισό πληθυσμό της χώρας του από την τυραννία του άλλου μισού... Εκατομμύρια χέρια ωπλισμένα με ρόδινα νυχάκια θα ξεσχιζαν σήμερα εκείνους, που θα τολμούσαν να ξεσηκωθούν εναντίον του. Και θα είχαν δίκιο.

Σπύρος Μελάς, Η νέα Τουρκία. Σύντριμμα κλουβιών,
Ελεύθερον Βήμα, 8-10-1933